Jongere bouwkunst en stedebouw

1800-1945

Monumen
Inventaris
Project (M

COLOFON

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland
Koningskade 1
2596 AA 's-Gravenhage
telefoon 070 - 3116611

Samenstellers
M. van Ingen
drs S.R. Jonkergouw
drs A.F.J. Niemeijer
drs L.A. Nizet
ir Th.A.J. Schiere
drs E.B. de Snoo - van de Garde
ing. M. Spooren
drs B.L. Sprinkhuizen
ir M. Verwey

Begeleidingscommissie
L.J. van den Boogert
D. Brouwer de Koning
drs R. Daalder
drs Th.M. Elsing
W. de Jong
ir J.G. Wegner

Vormgeving
Facilitaire Dienst, Bureau Vormgeving

Druk
Facilitaire Dienst, Bureau Reproductie

's-Gravenhage, november 1991

HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK EN STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

INVENTARISATIE

HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

maart 1990
A.F.J. Niemeijer

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING

2. FYSISCHE GESTELDHEID

3. GRONDGEBRUIK
   3.1. Agrarisch grondgebruik
   3.2. Niet-agrarisch grondgebruik
   3.3. Visuele karakteristiek

4. INFRASTRUCTUUR
   4.1. Wegen
   4.2. Wateren
   4.3. Spoorwegen
   4.4. Nutsbedrijven

5. NEDERZETTINGEN
   5.1. Algemeen
   5.2. Kernen
      5.2.1. Boskoop
      5.2.2. Spoelwijk
      5.2.3. De Roemer
   5.3. Verspreide bebouwing

LITERATUURLIJST

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

BIJLAGEN

1. INLEIDING

De gemeente Boskoop is gelegen ter weerszijden van de Gouwe in de provincie Zuid-Holland en grenst (N-O-Z-W.) aan Alphen aan den Rijn, Bodegraven, Reeuwijk, Waddinxveen en Hazerswoude. De grenzen zijn in belangrijke mate van planologisch-administratieve oorsprong: de noordgrens werd rond 1964 gewijzigd ten nadele van Alphen, de oostgrens ten koste van Reeuwijk en de westgrens op rekening van Hazerswoude.
Eerder - in 1895 - kwam de Polder De Putte van Waddinxveen en in 1896 werd bovendien de voormalige gemeente Zuidwijk ingelijfd.
De oppervlakte bedroeg in 1867 dan ook nog maar 649 ha; thans is dat 1.667 ha en het aantal inwoners was op 1 januari 1988 14.540, waarmee de bevolkingsdichtheid kwam op 970 inwoners/km^2.
Boskoop omvat behalve de gelijknamige kern ook de gehuchten Spoelwijk en De Roemer (gedeeltelijk) en wat verspreide bebouwing.

2. FYSISCHE GESTELDHEID

Het hart van de gemeente rust op een ± 3 meter dik bosveenpakket dat ontstond dankzij de voedselrijkdom van het Gouwewater. Bosveen is niet geschikt voor turfproduktie en het centrale oppervlak daalde daarom slechts door klink en oxidatie als gevolg van de ontwatering.
In het westen van de gemeente ligt oude zeeklei aan de oppervlakte dankzij de vergraving en het opbaggeren van het plaatselijk veenpakket en de droogmaking van de hierdoor ontstane plassen.
Het oosten van Boskoop werd gedeeltelijk verveend; een laag restveen bleef achter op het kleidek, maar ook dit veen verloor nog volume door klink en oxidatie.

Het reliëf is geheel bepaald door de gevolgen van de turfproduktie: het oppervlak van de uitgeveende Polder De Putte (westen) ligt op ongeveer 5,5 meter -NAP; het midden van de gemeente op ± 2 meter -NAP en de gedeeltelijk vergraven Polder Middelburg (oosten) op zo'n 5,1 meter -NAP.

De ontwatering geschiedt bijgevolg geheel kunstmatig. In 1850 waren hiertoe uitsluitend windmolens in gebruik maar rond 1870 werden in Boskoop de eerste stoomgemalen actief. De Polder Middelburg, die pas vanaf 1868 werd drooggemaakt, kreeg twee hulpstoomgemalen, waarna de molens werden opgeruimd in 1872 en in hetzelfde jaar kwam ook een stoomgemaal gereed voor de Polder De Putte. In 1879 en 1880 volgden de Verenigde Polder aan de oostzijde van de Gouwe en de Polder Laag Boskoop.
In 1940 werden de Polders Rijneveld en Nesse tenslotte voorzien van motorgemalen en verloor Boskoop zijn laatste molens.

3. GRONDGEBRUIK EN LANDSCHAPSSTRUCTUUR

Boskoop geniet al eeuwen een vermaardheid vanwege de sierheesterteelt: het bedrijf floreerde rond 1850 maar eerder waren er ook belangrijke veeteeltbedrijven en verder vlasteelt en graan- en hennepverbouw. Naast de kweek van sierheesters en bomen was ook van betekenis de fruitbomen- en vruchtenteelt en vooral de Boskoopse aardbeien hadden een naam. Deze vorm van tuinbouw is gebonden aan de onvergraven veenbodems (zie hiervoor 5.2.1.). Hier eerst enkele woorden over de klei- en restveengebieden.

In 1802 werd vergunning verleend voor de vervening van de Polder Middelburg en hoewel het resultaat niet meeviel, ontstond een waterplas die pas rond 1870 werd drooggemalen en dus tientallen jaren ongebruikt lag.

De verkaveling bleef min of meer identiek en vertoont het regelmatige strokenpatroon van de "copen", maar dan enkele meters lager.
Na de droogmaking kwamen de slechte restveengronden opnieuw in gebruik als weide- en hooilanden.

De Voorofsche Polder, eveneens voornamelijk in gebruik voor grasland, was al in de 18e eeuw gedeeltelijk verveend maar de droogmaking van "De Putte" was uitgesteld en werd pas uitgevoerd rond 1870, waarna de polder waterstaatkundig deel ging uitmaken van de Achterofse Polder. De rationeel verkavelde kleibodem werd toen in hoofdzaak ingenomen door weilanden, net als het onvergraven deel van de Voorofsche Polder.

3.1. Agrarisch grondgebruik

Boskoop dankt de vooraanstaande plaats in de boomkwekerij onder andere aan het gunstige microklimaat dat ontstaat door het dichte net van brede sloten en daarnaast aan het feit, dat de veengronden niet zijn weggebaggerd.
Na de verbetering van de grondwaterregulatie kon het areaal ingenomen door boomkwekerijen nog belangrijk toenemen en er vond dan ook een uitbreiding plaats in zuidoostelijke, westelijke en noordoostelijke richting. Het grootste deel van het door regelmatige strokenverkaveling gekenmerkte dorpsgebied werd langzamerhand ingenomen door kwekerijen en verdichting bracht schaalverkleining mee. Met name in het gebied begrensd door de lijnen Padesche Wetering-Otweg-Groeneweg en Zijde-Reijerkoop werd tegen 1913 zo'n 70% van de ruimte ingenomen door de sierteelt; de kweek van vruchten en vruchtbomen was inmiddels van geen belang meer, evenmin als de akkerbouw.
Verse impulsen kreeg de boomkwekerij onder andere door vernieuwde opvattingen over stedebouw, die de vraag naar bomen en planten sterk deden toenemen, en weer trad sterke groei op in de jaren 1918-1932. Stadsuitbreidingen (en de aanleg van 'tuinwijken') en tuinculturen genereerden (overheids)afname en export. Ook het niet-uitgeveende deel der Voorofsche Polder en gebieden ten zuiden, ten oosten en ten noordoosten van de oorspronkelijke kern werden toen bezet door de kwekers.

Het voortgaand proces van schaalverkleining bracht mee, dat rond 1939 de gemiddelde bedrijfsgrootte daalde tot onder de ha; 1/3 deel van de bedrijven was zelfs kleiner dan ½

ha, hoewel de totale omvang van het areaal van 1932-1939 iets was afgenomen door conjuncturele oorzaken.
De veeteelt werd - na de akkerbouw - eveneens van relatief gering belang; ze handhaafden zich slechts in de diepe polders.

Na de Tweede Wereldoorlog breidde het kwekerijbedrijf zich verder uit, hier en daar tot ver over de grenzen van de gemeente, die inmiddels - op een deel van de Polder Rijneveld en de ongeschikte gronden na - geheel door kwekerijen is bezet.
De Polder De Putte is bebouwd; in de Achterofse Polder overweegt thans de akkerbouw op gedeeltelijk door herverkaveling vergrote bedrijven en elders overheerst de veeteelt.

3.2. Niet-agrarisch grondgebruik

Tot in de tweede helft van de vorige eeuw werd op grote tot vrij grote schaal veen gebaggerd in de Polder Middelburg, zowel voor gebruik als meststof op het land alsook voor turfproduktie. Na de drooglegging van de ontstane plas - die zoals gezegd niet geheel is uitgeveend - nam het bedrijf een einde en kwamen slechte gronden aan het daglicht.
In de tuinbouwgebieden zijn behalve aangevoerde veenmeststoffen ook slootvullingen op het land gebracht, waardoor tevens het oppervlak werd opgehoogd (toemaak).

In de jaren zeventig en tachtig van onze eeuw werd het Boskoopse deel van de Polder De Putte ingericht als woonwijk en aldus voorgoed onttrokken aan het agrarisch bedrijf.

3.3. Visuele karakteristiek

Boskoop is heden ten dage een zeer sterk door sierheester- en boomkwekerij beheerste gemeente met een van oorsprong regelmatige strokenverkaveling. Door de versnippering van de percelen ontstond een onoverzichtelijke fijnmazige structuur in een rijk door opgaand groen aangekleed landschap. Alleen de buitenkwartieren hebben een opener aanblik, ook dankzij de overgang naar uitgestrekte akker- en weidegebieden in aangrenzende gemeenten.
Nijverheid en industrie hebben slechts in relatief gering mate domicilie gekozen binnen de gemeente.

4. INFRASTRUCTUUR

4.1. Wegen

De noord-zuid lopende Gouwe is al sedert onheugelijke tijden de slagader van Boskoop: het verkeer over water domineerde sterk en het duurde tot in de jaren dertig van onze eeuw eer het jaagpad langs de oostzijde van het water tot Provinciale Weg (nr. 25) werd verheven. De grond was zo slap dat de weg werd onderheid en dat betonnen dragers werden geconstrueerd; een novum in die jaren.
Het jaagpad had rond 1850 slechts een interlokale en lokale functie en het was niet verhard: de noord-zuidverbinding langs de Gouwe was tot de jaren dertig bepaald slecht. Wel verhard waren de weg van Hazerswoude naar Waddinxveen (de Zijdeweg, een grindweg die toen formeel nog onder Hazerswoude viel) en het Gouds Rijpad en de Middelburgse Weg die beide deel uitmaakten van de interlokale en regionale verkeersroute.
De wegen hadden alle een recht verloop over dijken en behalve verbeteringen traden nauwelijks veranderingen op tot aan de jaren dertig.
Toen werd, zoals gezegd, de oostoever van de Gouwe opgewaardeerd en verder kwam in 1932 de Provinciale Weg nr. 21 tussen Boskoop en Zoetermeer gereed, die door middel van een hefbrug (1933-1936, vervangen van oude ophaalbrug) met de Provinciale Weg nr. 25 werd verbonden. (Op de kaart van 1609 komt overigens al een brug over de Gouwe voor).
Deze structuur onderging tot op heden geen ingrijpende verandering en Boskoop is over de weg behoorlijk bereikbaar. In de loop van 1990 zal de metalen hefbrug worden verbreed en tevens zal het oorspronkelijk houten wegdek worden vervangen door metaal.

4.2. Wateren

De Gouwe was en is van eminent belang voor scheepvaart en afwatering en maakt als zodanig thans deel uit van Rijnlands boezemwateren. De oorspronkelijke Gouweloop werd al voor 1233 gewijzigd en men bracht zodoende de Hollandsche Ijssel in verbinding met de Oude Rijn, waardoor één van de belangrijkste noord-zuidvaarwegen door Holland ontstond. In het begin van de vorige eeuw (1817-1825) werd de Aar-Gouwevaart verbeterd en rond 1870 was de betekenis zo toegenomen dat opnieuw aanpassingen nodig werden: men sprak van de sloop van 123 huizen en een kerk binnen Boskoop. Nieuwe plannen ontstonden in de jaren 1892/1901 en in 1905 kwam het werk tot uitvoering. In 1918 werden opnieuw werkzaamheden uitgevoerd (waarbij ruim 50 percelen sneuvelden) en in 1932/1933 alweer. (Toen werden betonnen walmuren geconstrueerd bedoeld als losplaatsen.)

Hoewel de Gouwe niet zo'n grote directe betekenis had voor Boskoop geschiedde wel veel vervoer over water. De talrijke tocht- en zwetsloten hebben steeds een belangrijke functie vervuld in het lokale verkeer en het merendeel der tuinbouwbedrijven liggen dan ook met de kop aan de tochten.

De meeste dijken hebben evenals de wegen en de wateren een noord-zuid- of een oost-westverloop. Behalve een waterkerende functie hebben ze gewoonlijk ook een verkeersbetekenis en in een groot aantal gevallen waren de dijken (en oevers!) ook

ontginningsbases of vestigingsplaatsen. De westelijke Gouwedijk werd al voor 1609 om de kom van Boskoop geleid.

4.3. Spoorwegen

In 1899 werden de eerste plannen gemaakt voor een spoorlijn tussen Boskoop en Gouda en rond 1911 kwam hiertoe een brug gereed bij Gouda, maar na stagnatie (als gevolg van de Eerste Wereldoorlog en door concurrentie van busondernemingen) ging het werk pas verder in 1929. De nieuwe lijn Alphen-Gouda kwam gereed in 1934; er kwam een station te Boskoop, ongeveer 1 km ten westen van de Gouwe in de Voorofsche Polder, nadat in de jaren 1924/1927 al een spoorweghaven was voorbereid ten noorden van de kern, langs de Otweg Wetering. De spoorlijn zou er vooral komen ten behoeve van het vervoer van Boskoopse bomen en planten, wat ook blijkt uit de ligging van de oude veiling (± 1935), tegenover het station.
De aanleg van het station leidde ertoe dat de verbinding met het dorp werd verbeterd (onder andere via het Boskoopse Dijkje) en dat hier rond 1940 ook bebouwing ontstond. Uitbreiding van het kweekbedrijf was in deze omgeving nauwelijks mogelijk, maar ten noordoosten van de kern trad wel toename op in de jaren 1913-1932, mogelijk mede in verband met de verwachte openstelling van het goederenstation/ de spoorweghaven.

De verbetering van de wateren- en de wegenstructuur rond de spoorweghaven lijkt zich aanvankelijk beperkt te hebben tot het grondgebied van Boskoop: Loete, Voorweg en Rietveld waren matig tot slecht aangesloten. Later werd deze toestand verbeterd door de aanleg van wegen en overwegen; in recente tijd werd de spoorweghaven echter opgeheven vanwege de concurrentie van de vrachtauto.

4.4. Nutsbedrijven

In 1909 nam Boskoop het voortouw voor de ontwikkeling van een waterleidingbedrijf, dat ook omliggende gemeenten ging voorzien. De watertoren van dit bedrijf ligt nog aan de Zijde, maar wordt niet meer als zodanig gebruikt. In 1926 werd het dorp aangesloten op de elektriciteitscentrale van Leiden. De eigen gasfabriek lag bij de grens met Waddinxveen aan de Gouwe, wat voor de aanvoer van kolen toentertijd van essentieel belang was.

5. NEDERZETTINGEN

5.1. Algemeen

De gemeente Boskoop omvat drie kernen, te weten het dorp Boskoop, dat inmiddels een meerkommige structuur bezit (zie ook bebouwingskarakteristiek), Spoelwijk, een recent tot ontwikkeling gekomen gehucht ten noordoosten van de hoofdkern en De Roemer, een gehucht gelegen nabij de grens met Hazerswoude.
Boskoop ligt grotendeels op slechts weinig vergraven en onvergraven venen in een gebied dat vanaf 1222 in zogenaamde "copen" ter ontginning werd uitgegeven door de Hollandse graven. Rond 1500 moet het ambacht zo'n 500 inwoners hebben geteld; omstreeks 1700 ongeveer 850. Vanaf ± 1800 zijn de cijfers nauwkeuriger en vertonen ze een vrijwel continue groei:

jaartal	aantal inwoners
1798	1.334
1822	1.590
1840	1.956
1870	2.373 *)
1890	2.806
1894	3.059
1897	3.848 **)
1900	4.364

jaartal	aantal inwoners
1910	5.944
1915	6.718
1921	6.311
1924	6.535
1935	7.850
1940	7.972
1951	8.850
1971	11.715
1988	14.540

*) inclusief Zuidwijk (± 25 inw.) sedert 1846.
**) inclusief Polder De Putte.

De korte terugval in de bevolkingsomvang rond 1920 is waarschijnlijk geheel toe te schrijven aan de economische gevolgen van de Eerste Wereldoorlog die de export van gewassen geheel lamlegde, waardoor velen hun geluk elders gingen zoeken.

5.2. Kernen

5.2.1. Boskoop

De venen ter weerszijden van de Gouwe werden sedert het begin van de 13e eeuw verkaveld en ontgonnen. Ten zuiden van de huidige lijn Zijdeweg-Reijerskoopse Weg was de Gouwe ontginningsbasis; de kavels werden haaks hierop uitgemeten.
Ten noorden van de genoemde lijn geschiedde de verkaveling evenwijdig aan de Gouwe. Het vermoeden dat de Gouwe eerst kort voor 1233 werd verlengd naar de Oude Rijn is hieraan waarschijnlijk niet vreemd; hoewel het niet uit de literatuur blijkt, kan worden aangenomen dat haaks op het beginpunt van de "verlengde Gouwe" een nieuwe ontginningsas werd gecreëerd ten behoeve van de ontsluiting van de noordelijk ervan gelegen venen. Deze nieuwe ontginningsbasis lag dan waarschijnlijk op de waterscheiding - ofwel op het hoogste deel van het veenkussen - tussen Oude Rijn en Hollandsche IJssel. In dit verband spreekt de ligging van het voormalige ambacht 'Hoogeveen' op dezelfde as

mogelijk boekdelen. Goede afwatering naar het noorden was met de Gouwe-Rijnverbinding verzekerd.
Deze Gouwe-Rijnverbinding werd een belangrijke schakel in de noord-zuidvaart door Holland en Boskoop ontwikkelde zich daarom in de loop der eeuwen behalve in oost-westelijke richting ook als verkeersdorp langs het water. De beroepenstructuur vertoont deze dubbele groei eveneens: rond 1500 hielden de Boskopers zich nog voornamelijk onledig met landbouw, veeteelt en turfwinning maar rond 1750 telde men er ook een twintigtal schippers en in de vorige eeuw waren er enkele scheepstimmerwerfjes en een houtzaagmolen.

Het grote belang van Boskoop lag echter - sedert de komst van een aantal Goudse tuinders tegen het eind van de 16e eeuw - in de teelt van groenten en fruit en vooral van heesters. De opkomst van de aanleg van lust- en siertuinen in het 17e eeuwse Europa zorgde voor een formidabele groei van de betekenis van Boskoop als kwekerijcentrum en de stijlverandering van formele tuinen naar de landschapstuin in de tweede helft van de 18e eeuw deed hier nog een schepje bovenop. Steeds meer Boskopers legden zich toe op de boom- en vruchtboomkwekerij terwijl ook velen zich verder bekwaamden in de fruitteelt: het gevolg was versnippering van de grond en toenemende kleinschaligheid.
Toch was ook de veeteelt (op de mindere gronden) van aanzienlijk belang en verder waren er rond het midden van de 19e eeuw vele smeden, klompenmakers en kleine producenten van tuingereedschappen in het dorp. Bovendien waren er een leerlooierij, een korenmolen, een grutterij en produceerden de armen zwavelstokjes, enzovoorts.

De nijverheid en de woonfunctie concentreerden zich langs de Gouwe- oevers; de kwekers vestigden zich hoofdzakelijk langs de oost-westas(sen).
Tegen het eind van de vorige eeuw nam het belang van fruit- en fruitbomenteelt sterk af en legde Boskoop zich nadrukkelijk toe op de boom- en heesterkwekerij maar het areaal kwekerijgronden nam vooral explosief toe dankzij toenemende vraag naar (openbaar) groen vanaf ± 1910 (o.i.v. de Tuinstadbeweging), om pas rond 1930 te stabiliseren. Een daling trad op in de crisisjaren maar direct na de oorlog was er alweer groei zoals de volgende tabel illustreert:

jaartal	oppervlakte kwekerijgronden bij benadering
1881	± 225 ha
1913	± 325 ha
1930	505 ha
1939	± 420 ha
1947	462 ha
± 1978	± 600 ha

Behalve verdichting van de bebouwing langs de bestaande lineaire assen van Boskoop trad ook uitzaaiing van de nederzetting op en alle oost-west lopende wegen en dijken raakten meer en meer bebouwd, ook doordat de verbeterde ontwatering intensivering van het bedrijf en ingebruikname van nieuwe gronden mogelijk maakte. (Een uitbreidingsplan uit 1908 werd in 1936 ingetrokken.)
Wegenverbetering en de aanleg van het station en de spoorweghaven in de jaren dertig stimuleerden verdere expansie en rond 1940 had Boskoop een "kreeftachtige" en losse

structuur. Verschillende "tentakels" hadden toen, enigszins prematuur, al namen gekregen: de kleine kernen Otweg, Groeneweg en Draaibrug, die later weer van de kaart verdwenen. Deze lineaire ontwikkelingen zijn nog heden ten dage goed herkenbaar.

De (vrijstaande) huizen van de kwekers stonden gewoonlijk op de kop van het erf aan de overzijden van de (tocht)sloten langs de wegen. De oorspronkelijke percelen waren meestal ten behoeve van de ontwatering verder gesplitst, wat versnippering van de grond in de hand werkte.
Arbeiderswoningen en middenstand werden vooral gebouwd langs de landzijde van de wegen. Duidelijk is deze ontwikkeling zichtbaar langs Reijerskoopse Weg, die rond 1900 slechts aan de waterzijde was bebouwd met grote kwekerswoningen en waar ook de Rijks Middelbare Tuinbouwschool (± 1898) was gevestigd. De zuidzijde van de weg werd pas in de jaren 1910-1930 bebouwd met arbeiderswoningen.
Winkels lagen in hoofdzaak langs de beide Gouweoevers (westzijde: erf aan het water) en nabij de brug, waar de kom zich verdichtte. Tevens bouwde men hier in 1896 een nieuwe toren aan de Nederlands Hervormde Kerk.

In 1922 werden 22 arbeiderswoningen ontworpen en uitgevoerd langs de Zijde en vanaf 1925 volgden enige tientallen huizen in het zgn. Julianakwartier. Uit dezelfde tijd dateren de Gereformeerde Kerk (1928), het Raadhuis (1927), de Remonstranten Kerk en een drietal bankgebouwen. De Valkenburgerlaan en omgeving werden rond 1935 aangelegd, maar men zag al snel in dat dergelijke uitbreidingen ten koste gingen van winstgevende tuingronden. Na de oorlog werd dit soort woningbouwcomplexen daarom niet veel meer gerealiseerd en in de jaren zeventig werd in Polder De Putte de Snijdelwijk gebouwd op agrarisch veel minder waardevolle grond en bovendien in de directe nabijheid van het station.
Nieuwe wegen in het tuinbouwgebied werden nog slechts daar gerooid waar ontsluiting tot intensivering of uitbreiding van het bedrijf kon leiden.

5.2.2. Spoelwijk

Het gehucht Spoelwijk was rond 1850 nog gesitueerd in het uiterste noorden van de Polder Middelburg, maar thans wordt met deze naam de bebouwing aangeduid die eerder ook wel Groeneweg heette. Dankzij de stormachtige ontwikkeling van het kwekerijcentrum Boskoop kwamen ook in de Polder Rijneveld boomcultures. De verdichting en uitbreiding van de kwekerijen leidden ertoe, dat velen zich langs de Groeneweg vestigden en dat beide zijden bebouwd raakten.

Spoelwijk was vanouds goed ontsloten door de nabijheid van het Goudse Rijpad; de aanleg van de spoorweghaven zorgde dat dit gebied sedert 1934 optimaal van de railverbinding kon profiteren, wat de aantrekkelijkheid nog vergrootte.
Na de Tweede Wereldoorlog werden dan ook parallelwegen aangelegd waarlangs eveneens tweezijdige bebouwing ontstond omdat een groot aantal kwekers er hun bedrijven vestigde. Door de "kreeftachtige" structuur van Boskoop is Spoelwijk inmiddels feitelijk vergroeid geraakt met de hoofdkern. Het gehucht verloor de zeer gunstige ligging nabij het goederenstation met de opheffing ervan, maar is over weg en water nog steeds behoorlijk ontsloten.

5.2.3. De Roemer (gedeeltelijk)

De Roemer komt op de kaart van 1854 voor als De Oude Roomer en het had toen ± 50 inwoners. De meesten van hen woonden binnen de gemeente Boskoop, de overigen in Hazerswoude. Het gehucht lag nabij het Boskoops Voetpad en gedeeltelijk langs de Zijdeweg - de grindweg van Hazerswoude naar Waddinxveen - en het was dus goed ontsloten. Door de uitbreiding van het kwekerijbedrijf werd het voormalige veenwerkers- en veeboerenplaatsje opgenomen in de Boskoopse cultuur en vergroeide het met de hoofdkern en met de gehuchten Voorweg en Loete, beide behorend tot de gemeente Hazerswoude. Tot ± 1900 was het kwekerijbedrijf hier slechts van marginale betekenis maar rond 1913 werd het aangrenzend gebied er al door overheerst: de groei voltrok zich in snel tempo.

De opening van de spoorvoorzieningen in de directe nabijheid van De Roemer zorgde in de jaren dertig voor nog betere ontsluiting van het gehucht dat zich langs het inmiddels verharde Boskoops Voetpad verder uitbreidde en verdichtte.
Heden is het gehucht geheel ingericht voor de boomkwekerij en redelijk ontsloten via de weg.

5.3. Verspreide bebouwing

Zoals al vermeld onder Spoelwijk is recent nieuwe verdichting van de bebouwing ontstaan en wel in de Polder Rijneveld langs de weg de Halve Raak. Opvallend is de betekenis van de kweek van hogere boomsoorten in dit gebied.
Eveneens in het noorden van de gemeente - langs de grens met Alphen aan den Rijn - ontstond wat lineaire bebouwing tussen de spoorweg en de Gouwe. Dit weidegebied bleef tot op heden matig ontsloten.
In het zuiden van de gemeente Boskoop ligt ten slotte nog wat lineaire bebouwing, grenzend aan de gehuchten Randenburg (gemeente Reeuwijk) en Middelburg (gemeenten Reeuwijk en Waddinxveen). Beide kleine kernen komen al voor in de atlas van Kuyper. Randenburg is genoemd naar de voormalige Heerlijkheid Randenburg. In 1890 had het 150 inwoners (voornamelijk wonend onder Reeuwijk). Middelburg was tot 1855 een zelfstandige gemeente met in 1850 290 inwoners (ook voornamelijk in het huidige Reeuwijk).
Middelburg is heden (nog) niet in overwegende mate ingenomen door kwekerijbedrijven; Randenburg maakt onlosmakelijk deel uit van het Boskoops tuinderscentrum.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Algemeen/provinciaal:

- Aa, A.J. van der (1839-1851)
  Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, 13 delen + suppl. Gorinchem.

- Atlas van historische vestingwerken in Nederland (1970)
  Deel IV, de provincieën Zuidholland en Zeeland. Eerste aflevering: Zuidholland. Z.p..

- Beekman, A.A. (1948)
  De wateren van Nederland. Aardrijkskundig en geschiedkundig beschreven. 's-Gravenhage.

- Een beeld van het zuid-hollandse landschap (1981-1988)
  Een landschapsonderzoek in opdracht van de provincie Zuid-Holland. 6 delen. Z.p..

- Beschrijving van de provincie Zuid-Holland behorende bij de waterstaatskaart (1967). 's-Gravenhage.

- Bevolking der gemeenten van Nederland op 1 januari .... C.B.S.. 's-Gravenhage, 1950-heden.

- De bodem van Nederland (1965)
  Toelichting bij de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000. Samengesteld door de Stichting voor Bodemkartering. Wageningen.

- Buisman, J. (red.) (1978)
  Zuid-Holland vanuit de lucht. Baarn.

- Craandijk, J. (1888)
  Wandelingen door Nederland. Met platen naar de lithografiën van P.A. Schipperus en wandelkaartjes. Haarlem.

- Dijksterhuis, R. (1984)
  Spoorwegtracering en stedebouw in Nederland; Historische analyse van een wisselwerking. De eerste eeuw: 1840-1940. Proefschrift, TH Delft.

- Don, P. (red.) (1985)
  Kunstreisboek Zuid-Holland. 8e dr., Weesp.

- Drinkwatervoorziening in Nederland 1913-1938 (1938)
  Gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Centrale Commissie voor Drinkwatervoorziening en van het rijksbureau voor Drinkwatervoorziening. Den Haag.

- Fruin, R. (red.) (1866)
Informatie up den staet faculteyt ende gelegenheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daernae te reguleren de nyeuwe schiltaele gedaan in den jaere MDXIV. Leiden.

- Fruin, R. (red.) (1976)
Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant gedaan in den jaere MCCCCXCIIII. Leiden.

- Gedenkboek Twee eeuwen Waterstaatswerken (z.j.). Z.p..

- Honderd jaar Provinciale Waterstaat in Zuid-Holland (1976)
Enige opstellen over de geschiedenis. 's-Gravenhage.

- Kley, J. van der (red.) (1967)
Vaarwegen in Nederland. Een beschrijving van de Nederlandse binnenvaartwegen. Assen/Amsterdam/Rotterdam/Brussel.

- Kroon, A.W. (1862)
Tegenwoordige staat van Zuid-Holland. Beschrijving en afbeelding der steden, dorpen, heerlijkheden en verdere wetenswaardige plaatsen in die provincie. Amsterdam.

- Lijst van Nederlandse gemeenten sinds 1830, waarvan de grens is gewijzigd, waarvan de naam is veranderd, die zijn opgeheven, nieuw gevormd of ingepolderd (1968). Z.p..

- De molens van Zuid-Holland (1980). Den Haag.

- Mulder, G.J.A. (red.) (1949-1959)
Handboek der geografie van Nederland. 6 delen. Zwolle.

- De ontwikkeling onzer electriciteitsvoorziening 1880-1938 (1948).
Uitgegeven naar aanleiding van het 25-jarig bestaan der Vereeniging van directeuren van electriciteitsbedrijven in Nederland. 2 delen. Arnhem.

- Postma, C. (red.) (1963)
Holland in vroeger tijd; 18e-eeuwse beschrijvingen van steden en dorpen in Noord- en Zuid-Holland. 5 delen. 's-Gravenhage.

- Register van beschermde monumenten (1989). Zeist.

- Statistisch overzicht der Waterleidingen in Nederland over de jaren 1946 en 1947 (1950). Leeuwarden.

- Steegh, A. (1985)
  Monumenten Atlas van Nederland. 1100 Historische Nederzettingen in Kaart. 2e dr., Zutphen.

- Teixeira de Mattos, L.F. (1906-1961)
  De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland. 16 delen. 's-Gravenhage.

- Tuinbouwatlas van Nederland [± 1941].
  Samengesteld door den Tuinbouw-voorlichtingsdienst van het Departement van Landbouw en Visscherij.

- Vermooten, M. en Smit, T. (1989)
  Spoortocht langs oude en nieuwe N.S.-stations: Noord- en Zuid-Holland en Flevoland. Hapert.

- Vervloet, J.A.J. en Steegh, A.W.A.Th. (1989)
  Bibliografie van de historische geografie. Wageningen.

- Verzameling van gegevens betreffende de electriciteitsvoorziening in de provincie Zuid-Holland (1915). 's-Gravenhage.

- Wallenburg, C. van (1966)
  De bodem van Zuid-Holland. Toelichting bij blad 6 van de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000. Wageningen.

- Witkamp, P.H. (1877)
  Aardrijkskundig woordenboek van Nederland. Tiel.

- Witkamp, P.H. en Sipman, M.A. (1895)
  Aardrijkskundig woordenboek van Nederland. Nieuwe uitgaaf. Arnhem/Nijmegen.

Regionaal/lokaal:

- Goudsche Courant, d.d. 19 januari: Hefbrug Boskoop breder.

- De ontwikkeling van Boskoop; z.j., z.p. (± 1947).

- Rapport betreffende de noodzakelijke Stedebouwkundige maatregelen voor de verdere ontwikkeling van het Sierteelt-Centrum-Boskoop; Rotterdam, 1942.

- Reformatorisch Dagblad, d.d. 6 maart 1982: Watertoren blijft voorlopig ongebruikt, d.d. 21 mei 1987: Primitief Boskoop wordt rijk kwekersdorp, d.d. 13 augustus 1986: Vereniging Boskoopse Culturen 125 jaar jong.

- Tromp, J. (1962)
  Honderd jaar boomkwekerij in Boskoop, Boskoop.

- Wijk, J. van (1941)
  Het sierteeltcentrum Boskoop; Utrecht, z.j..

- Wijk, J. van (1939)
  Sociaal-geografisch rapport betreffende de gemeente Boskoop, uitgebracht aan het gemeentebestuur van Boskoop; 's-Gravenhage.

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

- Plattegrond Boskoop anno 1609.
- Topografische en Militaire Kaart; 1:50.000; 1858.
- Schetsteekening der wegen en voetpaden in de gemeente Boskoop (± 1860).
- Kuyper, J.
  Gemeente-atlas van de provincie Zuid-Holland 1869.
- Chromotopografische kaart; 1:25.000; no. 442; 1878.
- Gemeente Boskoop. Gedeelte sectie B. [Uitbreidingsplan 1908 (ingetrokken), in fotocopie.
- Chromotopografische kaart; 1:25.000; no. 442; 1918.
- Topografische kaart; 1:50.000; no. 31 West; 1941 (Truppenkarte).
- Topografische kaart; 1:25.000; no. 31 C; 1950.
- Topografische kaart; 1:50.000; no. 31 West; 1982.

Figuur 1.

Gemeentegrenzen en regio-indeling M.I.P. Zuid-Holland

Schaal 1 : 400.000

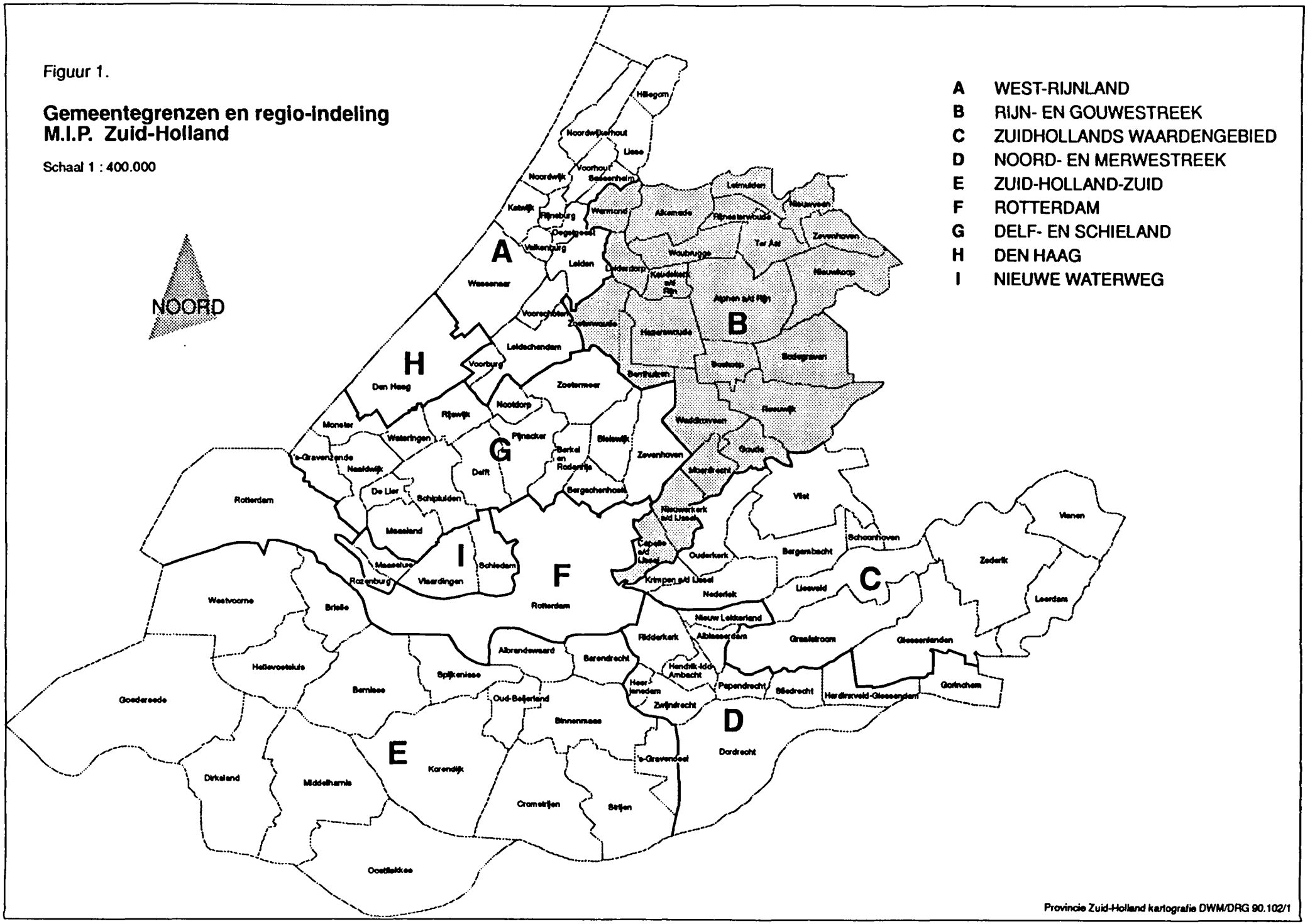

Provincie Zuid-Holland kartografie DWM/DRG 90.102/1

Figuur 1a.

Gemeente Boskoop

Schaal 1 : 300.000

Provincie Zuid-Holland kartografie DWM/DRG 90.102/9

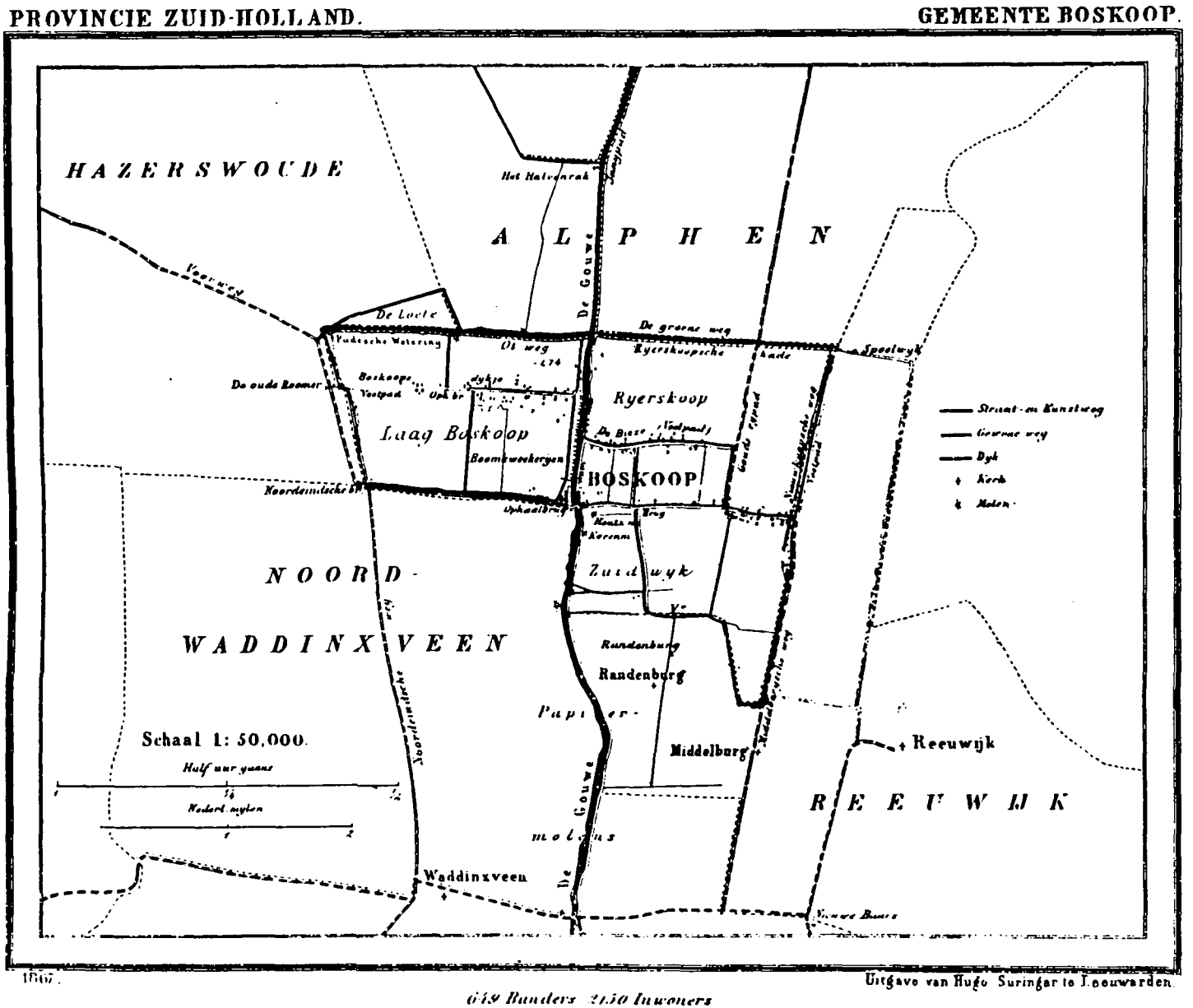

Figuur 2.
J. Kuyper, Gemeente-atlas van de provincie Zuid-Holland 1869.

Figuur 3.
Chromotopografische kaart; 1:25.000; no. 442; 1919.

Figuur 4.
Topografische kaart; 1:25.000; no. 31 C; 1950.

Figuur 5.
Topografische kaart; 1:50.000; no. 31 West; 1941 (Truppenkarte).

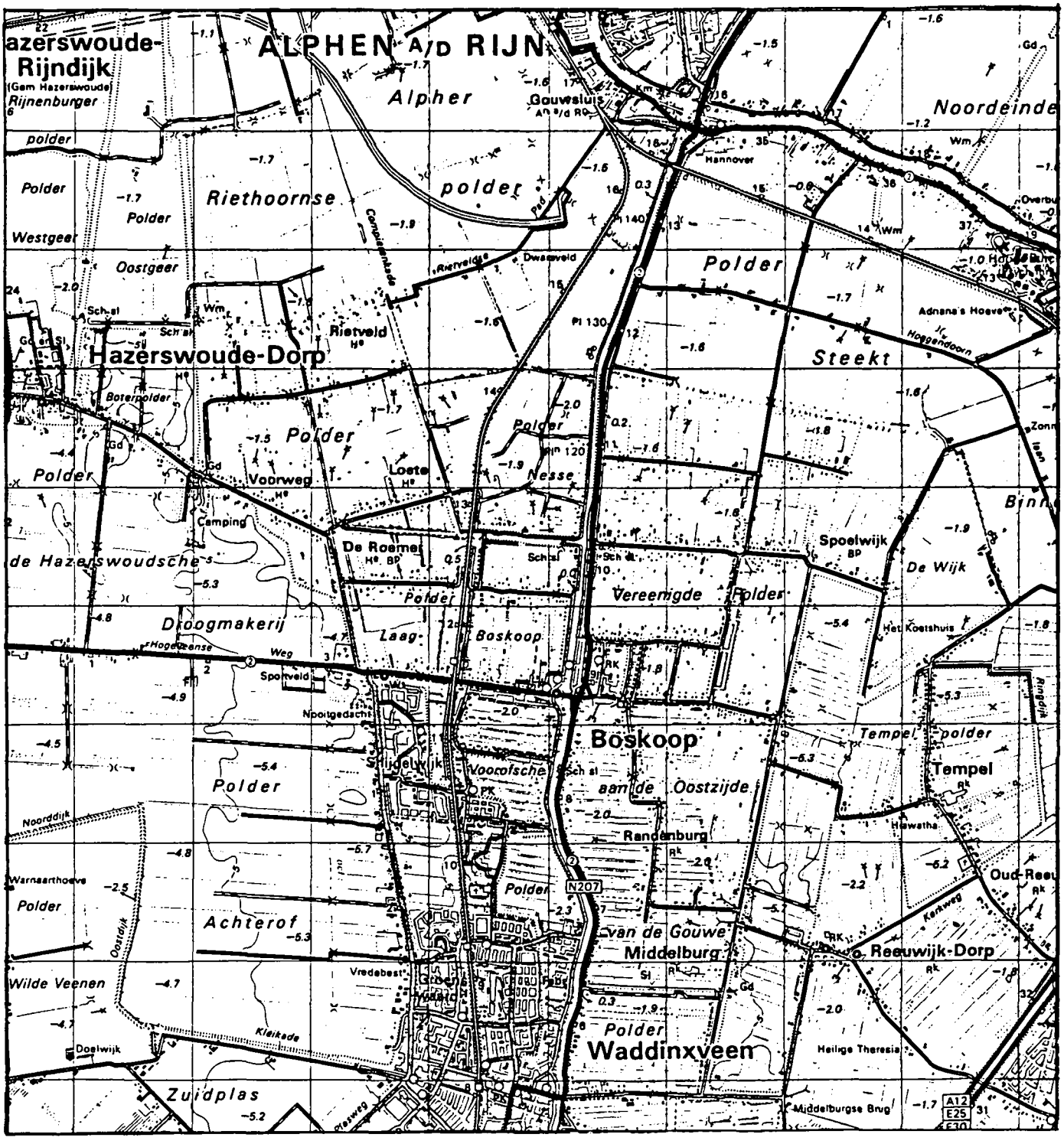

Figuur 6.
Topografische kaart; 1:50.000; no. 31 West; 1990.

LEGENDA BIJ DE KAART VAN DE FUNCTIONEEL-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING IN HOOFDLIJNEN

Bestaande kern ± 1850

Omvang kern ± 1945

Terrein gedomineerd door Nijverheid, Handel en Industrie: ±1850 ±1945

Richting van Algemeen-ruimtelijke ontwikkeling

Lineaire ontwikkeling

1900 Weg, eventueel met jaar van opening

1900-1930 Spoorweg met openings- en sluitingsjaar

1900-1930 Lokaalspoorweg of tramweg met openings- en sluitingsjaar

S Spoor-/tramwegstation

Spoor-/tramwegstation opgeheven

1900 Waterloop, eventueel met jaar van opening

Provincie Zuid-Holland kartografie DWM/DRG 90.102/14

Figuur 7.
Functioneel-ruimtelijke ontwikkeling van Boskoop in hoofdlijnen, periode 1850-1945 (voor verklaring zie legenda).

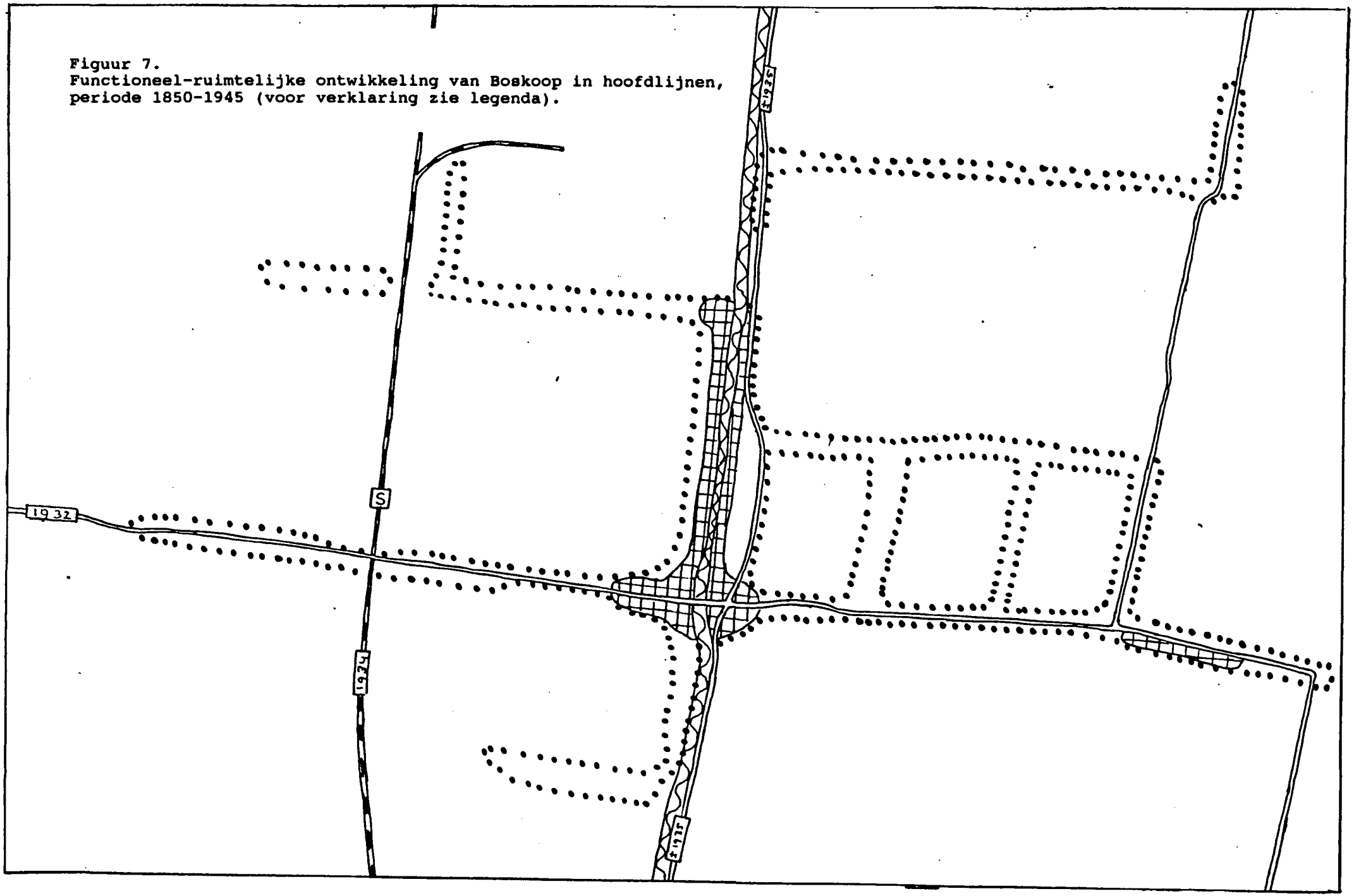

Figuur 7a.
Boskoop anno 1985 (ter vergelijking).

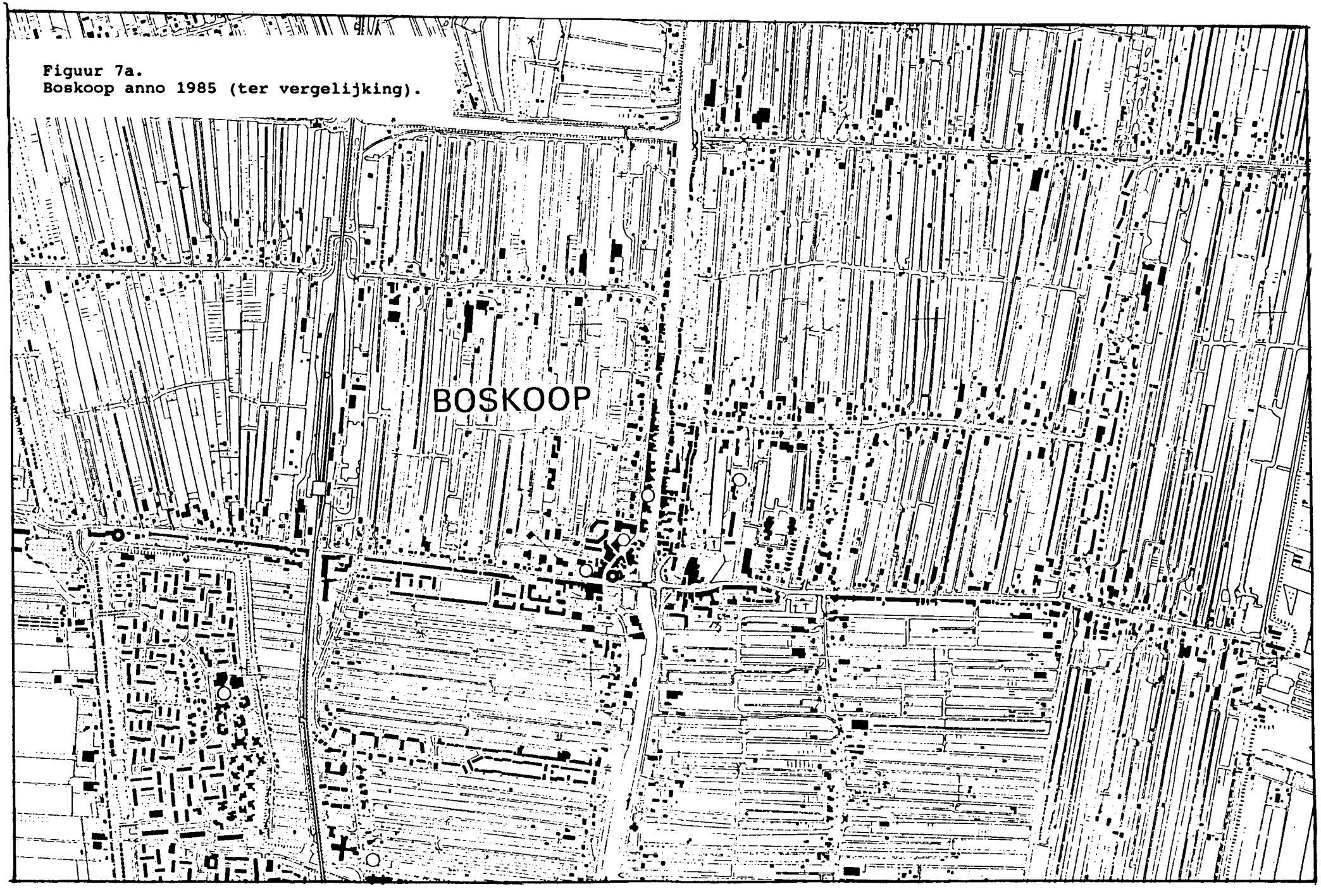

BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK EN STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

juli 1989

M. Verweij

BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK

Inleiding

De plattegrond van Boskoop wordt bepaald door de noord-zuid as van de Gouwe met aan weerszijden een opvallend rechtlijnig patroon van oost-west en noord-zuid lopende wegen en kaden en een dicht netwerk van brede sloten. Deze opbouw is een gevolg van het uitblijven van vervening, waardoor het Middeleeuwse ontginningspatroon is blijven bestaan. Langs de wegen en kaden is op de meeste plaatsen vrij dichte tot aaneengesloten lintbebouwing. De historisch gegroeide kern bevindt zich aan weerszijden van de Gouwe bij de brug, die het kruispunt vormt met de lijn Zijde-Reyerskoop. Het zwaartepunt van de kern ligt aan de westzijde rondom de NH kerk en wordt gemarkeerd door het gebogen beloop van Koninginneweg en Burgemeester Colijnstraat. Vanuit deze kern strekt zich aaneengesloten bebouwing uit langs Zijde, Reyerskoop, Burgemeester Colijnstraat, Voorkade en Zuidkade.

Aan de westzijde omvat de gemeentegrens van Boskoop een deel van de buurtschap de Roemer. Aan het einde van het Reyerskoop ligt Spoelwijk, een buurtschap die uit enkele boerderijen bestaat.

Dorpsbebouwing, woonhuizen

De oudste woonhuizen bevinden zich langs het niet verbrede gedeelte van de Gouwe; aan de achterzijde van de Burgemeester Colijnstraat en aan de Voorkade zijn enkele restanten van bebouwing uit het eind van de 17de en de 18de eeuw. Aan het Reyerskoop (nr. 54) staat een vrij gaaf klein woonhuis uit het midden van de vorige eeuw, dat nu een museum herbergt. Van de oudste bebouwing is veel verdwenen door de verbreding van de Gouwe en door een grote brand, die in 1895 de NH kerk en een deel van het centrum verwoestte. Van de noordelijke gevelwand van de Dorpsstraat en Gouwestraat moesten in de jaren '30 bovendien grote delen wijken voor de opritten van de hefbrug.

Winkelpanden en woonhuizen van rond de eeuwwisseling vormen vrijwel aaneengesloten gevelwanden aan de zuidzijde van Dorpsstraat en Gouwestraat. Opvallend zijn enkele winkelpanden met Art Nouveau kenmerken (Gouwestraat 8 en 10, Reyerskoop 45). De oostelijke gevelwand van de Burgemeester Colijnstraat is vergelijkbaar, maar bestaat voor het grootste deel uit woonhuizen en is naar het noorden toe minder gesloten. Het betreft hier veelal lijstgevels uit het begin van deze eeuw met een voornaam karakter. Dit geldt ook voor delen van de uit woonhuizen bestaande zuidelijke gevelwand van het Reyerskoop.

Woonhuizen met iets eenvoudiger karakter zijn in de eerste jaren van deze eeuw op grote schaal gebouwd. De kort na 1900 evenwijdig aan de oostelijke Gouweoever aangelegde Nieuwstraat is grotendeels bebouwd met middenstandswoningen van het zelfde type met lijstgevels voorzien van rechte inzwenkingen of kantelingen. Zulke middenstandswoningen bepalen ook het beeld van grote delen van Voorkade en Zijde (zuidkant). Opvallend is een rij van zeven vrijwel identieke lijstgevels (Zijde 312 t/m 322). Rijtjes arbeiderswoningen uit deze periode zijn te vinden aan de Zijde (260 t/m 270), de Zuidkade (98 t/m 102) en in de Nieuwstraat (71 t/m 75).

In de jaren voorafgaand aan de eerste wereldoorlog maakte de boomkwekerij een periode van grote bloei door. Hieraan herinnert een groot aantal villa-achtige vrijstaande woonhuizen en villa's aan de Rozenlaan, de Biezen, de noordkant van Zijde en Reyerskoop, de westzijde van de Burgemeester Colijnstraat en het Laag Boskoop. Vele van deze villa's zijn zeer rijk gedetailleerd. Door hun ligging waren ze oorspronkelijk vaak slechts via een draaibrug vanaf de weg bereikbaar. Enkele villa's (Rozenlaan 7, Reyerskoop 32, Biezen 51) zijn voorzien van decoraties in Art Nouveau stijl. Op de hoek van Zuidwijk en Reyerskoop staat een half vrijstaande dokterswoning met villa-achtige allure.

Een tweede bloeiperiode in de jaren '20 en begin jaren '30 uitte zich opnieuw in de bouw van villa's en vrijstaande woonhuizen. Aan de noordkant van de Zijde en aan de Rozenlaan staan er diverse van een zelfde type; schilddak, erkers en samengestelde vensters met glas in lood. Ook de rijkere "landhuisstijl" is door enkele villa's met rieten daken vertegenwoordigd (Rozenlaan 5, Laag Boskoop 11, Burgemeester Colijnstraat 112).

Planmatige uitbreidingen, complexen

Geplande woningbouw heeft tot 1945 niet op grote schaal plaats gevonden. In de jaren '20 en '30 ontstond op enkele plaatsen, meestal buiten het centrum langs of evenwijdig aan een bestaande weg of kade, woningbouw in de vorm van enkele rijen of blokken van geringe hoogte (één laag en zolderverdieping). Hiervan is vrijwel niets apart geïnventariseerd. De grootste omvang heeft een wijkje ten westen van de Zuidkade, bestaand uit Nassaustraat, Oranjestraat, Julianastraat en Emmakade. Aaneengesloten blokken zijn ook te vinden langs de Zijde, de Tuinstraat, de Goudse Rijweg en de Berkenweg bij de vroegere spoorhaven.

Bijzondere gebouwen

Een groot deel van de bijzondere bebouwing heeft betrekkingen met kerkelijke gezindten. Tot de bouw van de hefbrug werd het silhouet bepaald door de NH kerk, die na de grote brand van 1895 werd herbouwd in neo-romaanse en neo-renaissance stijl. De aan de Gouwe gelegen bijbehorende pastorie is afgezien van een verminkte entree intact. Aan de Dwarsnieuwstraat (2) staat een voormalig zaalkerkje met neo-gotische details, dat lange tijd is gebruikt door de Gereformeerde Gemeente en nu dient als werkplaats van een orgelbouwer. Een nog in gebruik zijnd gereformeerd zaalkerkje uit ca. 1900 staat aan de Nieuwstraat. Uit het midden van de jaren '30 stammen de gereformeerde kerk aan de Zijde (11a) en de vrijzinnig protestantse kerk aan de Burg. Colijnstraat.

Het in de jaren '30 gebouwde raadhuis aan het Raadhuisplein is traditionalistisch van opzet met een middenrisaliet en een trapbordes met beeldhouwwerk. Aan de Rozenlaan (4) staat een voormalig schoolgebouw uit ca. 1915. Eclectische invloeden zijn te herkennen in het gepleisterde poort- en aulagebouwtje van de begraafplaats aan het Reyerskoop, waarvan de oudste graven uit het begin van deze eeuw dateren.

Boerderijen

Afgezien van de droogmakerijen in het westen, wordt het boomkwekerijgebied van Boskoop aan alle kanten omringd door weidegebieden. Hier zijn nog enkele boerderijen te vinden uit de tweede helft van de vorige eeuw; Toegangsweg 28, Spoelwijkerlaan 3, Spoelwijkse-

dijk 2 en 6, Reyerskoop 309. Al deze boerderijen hebben een rechthoekige plattegrond, waarbij stal en voorhuis één bouwvolume vormen.

Objecten van bedrijf en techniek

Kenmerkend voor Boskoop zijn de (in aantal afnemende) houten boomkwekersloodsen, betimmerd met gepotdekselde houten delen en voorzien van vensters met overlappende ruitjes tussen verticale glasroeden. Het zadeldak heeft bij enkele aan een sloot gelegen loodsen een aangekapt afdak, waaronder een schouw geladen of gelost kon worden. Bij een enkele loods kan men nog een verwarmde plantenkas uit het begin van de eeuw aantreffen. Twee kleine loodsen uit ca. 1910 staan op het perceel Rijneveld 28. Iets jonger zijn de loodsen op de percelen Rijneveld 22 (met losplaats), Biezen 135 en Laag Boskoop 94.

Een groot deel van de objecten van bedrijf en techniek heeft te maken met scheepvaart en waterhuishouding. Het meest in het oog loopt de ca. 40 meter hoge hefbrug, die in 1936 door het Gorcumse staalconstructiebedrijf de Vries Robbé werd gebouwd als onderdeel van een serie van drie met de bruggen van Gouwsluis (bij Alphen a/d Rijn) en van Waddinxveen. Een groot aantal van de ooit talrijke ophaalbruggen is verdwenen door het dempen van vaarten en het verbreden van wegen. Enkele ijzeren exemplaren zijn nog over, o.a. aan het Rijneveld en bij de Valkenburgerlaan.

Op twee plaatsen in de nabijheid van de Gouwe bevinden zich kleine sluiscomplexen: resp. aan de Badhuisweg bij de polder Laag Boskoop (met dienstwoning, gebouwd in 1906) en aan het begin van het Rijneveld (in 1940 gebouwd, met een dienstwoning). Aan een zijtak van de Gouwe staan twee gemalen; aan de Compierekade een klein gebouwtje met zadeldak (ca. 1915) en aan de Otweg een vierkant klein gemaal, dat in 1940 werd gebouwd ter vervanging van een poldermolen.

Zeer opvallend is de watertoren aan de Zijde (442), een ronde kasteel-achtige toren uit 1908 met enkele Art Nouveau-details. Van de in 1912 door J. Van Osnabrugge gebouwde gasfabriek aan de Zuidkade zijn nog enkele gebouwen in gebruik bij het waterleidingbedrijf; o.a. de vroegere directeurswoning en een grote hal met polonceau-spanten.

Uit 1934 dateert het station aan de Parklaan, dat evenals dat van Waddinxveen werd ontworpen door H.G.J. Schelling. Stijlkenmerken van de Nieuwe Zakelijkheid zijn herkenbaar in het ertegenover gelegen vroegere veilinggebouw uit ca. 1935, tegenwoordig in gebruik door de fa. Mulder. Het gebouw heeft een markante toren en uitgebouwde vleugels met ronde beëindiging.

Na-oorlogse bebouwing

Na-oorlogse woningbouw is eerst op kleine schaal gerealiseerd langs de Goudse Rijweg en ten oosten daarvan. In de jaren '60 en '70 verrezen op grotere schaal woningen aan de Wilhelminalaan en op de grens met Waddinxveen (Snijdelwijk). Van recente datum is een grote woonwijk tussen het Noordeinde en de spoorlijn naar Waddinxveen en een kleine woonwijk ten zuiden van de Zijde (de Voorhofsche weg).

STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

Van de gemeente Boskoop is geen stedebouwkundige typologie gemaakt, omdat er in de periode 1800-1945 alleen verdichting en uitbreiding van de kern(en) langs reeds aanwezige structuur heeft plaatsgevonden.